

Nieuwsbrief Nieuw Bibliotheekwerk

nr. 5, jaargang 6, mei 2006

Uitgave: 10 PBC's/PSO's. Redactie: Wim Keizer, tel. 023 – 5546387, e-mail wkeizer@soobbozh.nl

Van de redactie

De Raad voor Cultuur acht het op dit moment *niet verantwoord* om te adviseren over de stelseltaken van de VOB. De VOB kan niet los gezien worden van de andere spelers in het bibliotheekbestel. Een oproep tot *bezinning*. Gauw lezen maar! Wie reageert?

Wim Keizer
10 mei 2006

Raad voor Cultuur: bij vernieuwing ontbreekt het aan bezinning op hele stelsel

"Het hele stelsel van openbaar bibliotheekwerk dient ten principale opnieuw te worden doordacht". Dat zegt de Raad voor Cultuur in een advies aan staatssecretaris Medy van der Laan. De Raad stelt vast dat bibliotheken zich geconfronteerd zien met een bestuurlijke omgeving waarin *de strijd om de middelen de oriëntatie op de toekomst verdringt*.

Aanleiding

De aanleiding voor het advies is het verzoek van de staatssecretaris om een advies uit te brengen over het rapport *Evaluatie Stelseltaken Vereniging van Openbare Bibliotheken*. (Een samenvatting van dat rapport stond gepubliceerd in de Nieuwsbrief van maart 2006). De Raad zegt echter dat het niet verantwoord is over de VOB te adviseren zonder *de positie van de VOB in het hele stelsel* in openschouw te nemen. Volgens de Raad ontbreekt in het vernieuwingsproces bezinning op het stelsel als geheel, inclusief de wettelijke grondslag. "Startpunt van dat proces vormde het bestaande fundament, het decentrale stelsel. Het proces is tot nu toe dan ook vooral gericht op de noodzakelijke organisatorische veranderingen *binnen* het stelsel. De achterliggende verantwoordelijkheden zijn onveranderd gebleven".

PBC's en WSF

De Raad stelt vast dat als gevolg van het gebrek aan bezinning op het stelsel *cruciale verhoudingen* tussen de diverse lagen in het stelsel niet zijn uitgekristalliseerd. "Er bestaat structureel onduidelijkheid over de provinciale laag in het bibliotheekwerk, zowel in relatie tot de VOB als in relatie tot de openbare bibliotheken, de bibliotheken met een wetenschappelijke steunfunctie (WSF) en de universiteitsbibliotheken. De positie van en de ruimte voor de afzonderlijke provinciale bibliotheekcentrales (PBC's) worden bepaald door de vraag van de autonome bibliotheken. PBC's voeren niet alleen producerende taken uit maar ook ondersteunende taken, onder andere op het terrein van *research & development*.

Sommige doen dit volgens het principe van de vrije markt en werken in een aantal opzichten concurrerend met de VOB, met wie zij tegenwoordig geen functionele relatie (meer) hebben. Dit leidt er enerzijds toe dat op sommige terreinen dubbel werk wordt verricht (zo houden zowel openbare bibliotheken als PBC's en de VOB zich bezig met het schoolbibliotheekwerk), anderzijds bestaat het risico dat gaten vallen in de aansluiting tussen landelijk en provinciaal niveau", aldus de Raad voor Cultuur, die daaraan toevoegt dat de positionering van de VOB als ondersteunende instelling niet mogelijk is zonder een analyse van de wijze waarop de landelijke en de provinciale lagen zich tot elkaar verhouden. "In elk geval zullen fundamentele keuzes ten aanzien van de landelijke ondersteuning moeten worden afgestemd op de provinciale ondersteunende infrastructuur, in overleg met de provinciale overheid, die in de huidige situatie vrij is naar eigen inzicht prioriteit en invulling te geven aan het bibliotheekwerk".

Dynamische omgeving

De Raad stelt vast dat de bestaande gelaagdheid zoals die nog vastligt in de Wet op het Specifiek Cultuurbeleid steeds minder recht doet aan de dynamische omgeving waarin de bibliotheeksector zich bevindt. De

Raad vindt dat er door de digitalisering steeds meer taken zijn die bibliotheken niet langer individueel kunnen uitvoeren, omdat deze een bovenlokale, landelijke en zelfs bovensectorale aanpak vergen. De Raad ziet ook een verschuiving van een aanbodgericht naar een vraaggestuurd medialandschap. "Ingrijpender nog is de verschuiving van een publiek georiënteerde media- en informatie-sector naar een meer privaat en commercieel georiënteerde en georganiseerde sector. Dit heeft gevolgen voor de functies die bibliotheken uitoefenen (klassieke bibliotheekfuncties als ontsluiting lijken deels ook te worden vervuld door private partijen als bijvoorbeeld Google) en uiteindelijk ook voor de publieke toegankelijkheid van informatie. Dit alles zorgt voor een onzeker toekomstperspectief voor de openbare bibliotheken. Het belang voor bibliotheken om terug te vallen op een stevige ondersteuningsstructuur wordt steeds groter", zegt de Raad.

Bibliotheekvernieuwing

Een antwoord op de uitdagingen is de bibliotheekvernieuwing. Daarover zegt de Raad dat startpunt van dit proces het bestaande fundament, het *decentrale stelsel*, vormde. "Het proces is tot nu toe dan ook vooral gericht op de noodzakelijke organisatorische veranderingen *binnen* het stelsel. De achterliggende verantwoordelijkheden zijn onveranderd gebleven. Zoals de Raad in 2003 in zijn sectoranalyse reeds constateerde, ontbreekt in het proces bezinning op het stelsel als geheel, inclusief de wettelijke grondslag. Wat dat betreft is het veelzeggend dat de positie van de VOB, zijnde de landelijke ondersteunende instelling voor de openbare bibliotheken, nu pas in beeld komt, dankzij de evaluatie van de stelseltaken. De huidige verantwoordelijkheidsverdeling, stammend uit de jaren '80, leidt tot een buitengewoon complex geheel en leidt tot een onduidelijke taak- en verantwoordelijkheidsverdeling. Bovendien leidt het ontbreken van een integrale visie op het stelsel tot diffuse verhoudingen ten aanzien van het bibliotheekwerk. Bibliotheken zien zich geconfronteerd met een bestuurlijke omgeving waarin de strijd om de middelen de oriëntatie op de toekomst verdringt".

Blindenbibliotheekwerk

De Raad wijst op de ingewikkelde situaties die ontstaan, o.a. ook bij de voorgenomen

integratie van het blindenbibliotheekwerk in het openbare bibliotheekwerk. Op lokaal niveau bestaat onzekerheid over de investeringen die nodig zijn om deze doelgroep te kunnen bedienen. Het beleidsvoornemen is van boven opgelegd, maar hoe het lokaal moet worden gefinancierd en georganiseerd is nog niet duidelijk. "In een situatie waarin het bibliotheekstelsel op lokaal, provinciaal en landelijk niveau steeds meer vervlochten raakt, maakt de combinatie van autonome partijen en onduidelijke bestuurlijke verantwoordelijkheden het stelsel in toenemende mate lastig bestuurbaar. Daardoor krijgen omvangrijke en belangrijke beleidsvoornemens of -opgaven, zoals het proces van bibliotheekvernieuwing, moeizaam hun beslag".

Visie

De Raad meent dat een herbezinning op het stelsel noodzakelijk is, maar dat daar eerst een visie voor nodig is op de positie van de bibliotheek in de samenleving, allereerst van de rijksoverheid. "Deze visie zou het belang moeten verwoorden dat de overheid - in een tijdsgewricht waarin kennis als economische factor steeds belangrijker wordt en de complexiteit en omvang van de informatiestroom sterk toeneemt - hecht aan een instituut als de openbare bibliotheek". Volgens de Raad moet deze visie dan consequent worden doorvertaald naar alle lagen van het stelsel. Daarbij is tevens bezinning nodig op de grondslag van het stelsel, het wettelijk kader. De raad zou graag zien dat op zijn minst de primaire waarde en functie van de openbare bibliotheek als publieke voorziening in de wet verankerd worden. De wetgever zou ook een duidelijk kader moeten scheppen voor de bestuurlijke verantwoordelijkheden op provinciaal, regionaal en lokaal niveau.

Het hele advies staat op www.cultuur.nl. Ik vroeg OCW en VOB om commentaar. Wellicht reacties in een volgend nummer.

Stuurgroep Zwaartepunten presenteerde zich

De Stuurgroep Zwaartepunten, bestaande uit **Gerard Reussink** (voorzitter; Bibliotheek Rotterdam namens de G-4-bibliotheken), **Jan-Ewout van der Putten** (VOB) en **Ariëtte**

Skolnik (Stichting WSF), maakt zich sterk voor *provinciale subsidie* t.b.v. een aantal Zwaartepuntbibliotheken (ZPB'en). Tijdens een door de VOB en de WSF op 27 april georganiseerde bijeenkomst, zei Gerard Reussink het heel slecht te vinden dat een provincie als Zuid-Holland de WSF heeft wegbezuinigd. Terwijl ze van de grote stadsbibliotheken wel een rol voor de regio verwacht.

Jan-Ewout van der Putten meldde dat grote stadsbibliotheken veel te bieden hebben. Het zijn ook de grootste VOB-leden. Hij pleitte er voor om op een goede manier om te gaan met provinciale budgetten. "Die bibliotheken moeten het gevoel hebben dat ze erbij horen". Hij vond echter wel dat de WSF een "fris verhaal" moet houden en de ZPB'en als iets nieuws moeten presenteren. "Je zult het nieuwer en breder moeten brengen dan als WSF, anders heeft dit verhaal geen kans".

Ariëtte Skolnik zei draagvlak heel belangrijk te vinden en vroeg zich af hoe je collega's uit het hele land betreft bij iets als collectiebeleid (waar de zwaartepuntdiscussie door OCW en VOB aan gekoppeld wordt, zie ook vorige Nieuwsbrief).

Doelen collectiebeleid

Rob Bruijnzeels (VOB) schetste als doelen van het door de VOB geïnitieerde collectiebeleid:

- meer samenhang en diepgang;
- een beter eindproduct voor de burgers;
- een grotere efficiency en effectiviteit.

In Gelderland is als *pilot-provincie* gewerkt aan een provinciaal collectieplan, maar de leden van het betrokken provinciaal directieoverleg, de Stichting Gelderse Bibliotheken (SGB), hebben het eerste concept - dat deze middag werd gepresenteerd - nog niet unaniem aanvaard.

WSF-brochure

De WSF-bibliotheken deelden aan het eind een brochure uit, met op het omslag twee dikke ondersteuningszuilen, en als titel *Dit mag u niet missen*. De inleiding meldt: "De WSF wordt gefinancierd door de provincie. Nu doet zich de tendens voor dat door enkele provincies is of wordt bezuinigd op deze wetenschappelijke en regionale steunfunctie. Dit is een zorgelijke ontwikkeling. Met name voor minder draagkrachtige basisbibliotheken maken de WSF-bibliotheken het immers

mogelijk om tot een krachtig aanbod aan hun klanten te komen. Vanuit het gezegde "onbekend maakt onbemind" bieden we graag deze brochure aan. U maakt kennis met de functies, de bijzondere collecties, de expertise en het innovatieve vermogen van de WSF-bibliotheken. Ze vormen een prachtige steunfunctie die in het licht van de bibliotheekvernieuwing koploper is bij het realiseren van de toekomstige zwaartepuntfunctie binnen het Nederlandse bibliotheekstelsel. Zij zijn het kloppend hart van de provinciale bibliotheekvoorziening".

Commentaar Advies Raad voor Cultuur lichtpunt

Degenen die mijn commentaren op ontwikkelingen rond de bibliotheekvernieuwing regelmatig hebben gevolgd, zullen begrijpen dat ik het advies van de Raad voor Cultuur ervaar als een *lichtpunt*.

Dit lichtpunt komt precies op een moment dat een aantal spelers in het bibliotheekveld zich sterk maakt voor *zwaartepunten*. Juist daarbij lijkt helaas opnieuw waar te worden wat de Raad signaleert, n.l. dat *de strijd om de middelen de oriëntatie op de toekomst verdringt*. De tijden van de *WSF-propaganda* van Karel Elderink zijn nu toch echt wel voorbij. Gelukkig kijkt de Raad verder en breder. Het bibliotheekwerk heeft behoefte aan dergelijke lichtpunten. Op zich is een discussie over meer samenhang en diepgang in collecties (fysiek en digitaal), meer efficiency en effectiviteit en zwaartepunten in de collectie- en informatiefunctie zinvol. Daar mag ook bestuurlijk aandacht voor bestaan, want zeker drie van de vijf programmalijnen (inhoudelijk beleid en bibliotheekverbreding) zijn dermate vaag dat toespitsing op iets als samenhang en diepgang, digitale ontsluiting en bereikbaarheid van fysieke en digitale collecties geen rare gedachte is. Daar zou OCW via het vernieuwingsgeld bestuurlijk op kunnen inzetten. En de VOB kan er inhoudelijk met haar achterban verder aan werken. Maar wie een begrip als ZPB echt als *iets nieuws* wil presenteren, zal wat anders moeten verzinnen dan het *ronkende taalgebruik* in de laatste WSF-brochure, want daar zijn veel basisbibliotheken(-in-ording) allergisch voor. En PBC's/PSO's zijn er allergisch voor steeds maar weer als *facilitair* te worden aangemerkt. Inderdaad maken zij

het basisbibliotheek makkelijk (faciliteren = makkelijk maken), maar zij hebben in veel gevallen ook *inhoudelijke* kennis- en netwerktaken. Waarom horen wij de VOB, die zich wel prominent manifesteert bij de zogenaamde ZPB'en, daar zo weinig over? VOB/VPDO + WSF/ZPB + PBC/PSO: samen willen ze te veel ondersteuning en het natuurlijke gevolg is dat ze elkaar ten dele verdringen. Het is zinloos en ridicul daar in een tijd waarin het hele bibliotheekwerk (en traditionele media) onder grote druk staan mee door te gaan. OCW en VOB zien nu het provinciaal directieoverleg (PDO) als belangrijk aanspreekpunt, omdat zij, daar waar de provincies van OCW een regiefunctie hebben gekregen bij de besteding van de vernieuwingsmiddelen, het hele bibliotheekveld in een provincie inhoudelijk kunnen vertegenwoordigen. Dat mag waar zijn, maar die PDO'en - met veel bibliotheekclusters nog "in wording", alsmede vooral in het westen van het land animositeit tussen grote steden en provincie - zijn niet zo maar in staat om de *provinciale laag* in het stelsel vorm te geven zonder maatregelen van de overheid.

In 1998 adviseerde de Raad voor Cultuur de PBC- en WSF-taken ineen te schuiven in bibliotheken met een werkgebied van 400.000 tot 500.000 inwoners. Het rapport-Meijer van 2000 was een slap compromis van dit advies en het Koepelconvenant van 2001 was weer een slap compromis van het rapport-Meijer. Bovendien wisten Meijer en Koepelconvenant zich geen raad met de PBC's.

Zoals ik bij twee jaar Koepelconvenant in 2003 al schreef, verdient het model van de Raad voor Cultuur (met in de grotere provincies wellicht eenheden tot ca. 1 miljoen inwoners) opnieuw aandacht. De Openbare Bibliotheek Amsterdam (770.000 inw.) is al jaren een voorbeeld van integratie van PBC-achtige taken (zij het zonder provinciale subsidie), WSF en BB, met een sterke eenheid van beleid (werkgeversfunctie, directievoering en automatisering). En ook het *netwerkmodel* van de provincie Groningen (575.000 inw.) gaat al een heel eind in deze richting

In Groningen maakt de PSO integraal onderdeel uit van een bibliotheek (Biblionet) die *Basisbibliotheek Groningen* genoemd kan worden als gekeken wordt naar de volgende criteria:

- Er is sprake van centraal werkgeverschap;
- De directievoering van alle bibliotheken ligt bij de Raad van Bestuur (RvB) van Biblionet. De (aankomende) clusters van lokale bibliotheken zijn binnen die BB Groningen organisatorische eenheden, die geleid worden door een lokale manager, die echter niet volledig autonoom is en *zeker geen basisbibliotheek* leidt. Alle ondersteuning komt vanuit de backoffice, die ook door de RvB wordt aangestuurd.
- Het gezamenlijke beleid wordt door de RvB besproken in een netwerkoverleg met de lokale managers. Daarnaast is er veel gedelegeerd naar de lokale managers onder het motto: doe decentraal wat decentraal kan, maar doe centraal wat centraal schaalvoordeel en/of slagkracht oplevert voor het hele netwerk/basisbibliotheek Groningen.
- Omdat steeds meer lokale besturen opstappen, groeit Biblionet langzaam maar zeker naar één concern toe, dat, zoals gemeld, bestuurd wordt door een Raad van Bestuur (RvB). De RvB wordt gecontroleerd door een Raad van Toezicht.

Andere (netwerk)modellen zijn denkbaar, maar wie niet wil kiezen voor de schaalverkleining die in veel gevallen het gevolg is van de huidige *clustervorming* ten koste van de PBC-netwerken (met vergroting van de hang naar autonomie), zal zich opnieuw moeten bezinnen. Daar heeft de Raad voor Cultuur terecht op gewezen. Iets anders is of wat in 1998 niet haalbaar was het nu al wel is. Maar wie de versplintering van de OCW-vernieuwingsgelden ziet en gemeentelijke autonomie niet als het allerhoogste goed beschouwt, zal toch toe moeten naar regelgeving, met de *Basisbibliotheek Nederland* (thans 10.000 personeelsleden) - in sommige thuiszorgorganisaties werken er al 20.000 - als verder toekomstperspectief.

WK

Colofon

De Nieuwsbrief Nieuw Bibliotheekwerk is een uitgave van de volgende 10 organisaties: Biblionet Groningen, Bibliotheekservice Fryslân, PBC Drenthe, Overijsselse Bibliotheekdienst, Biblioservice Gelderland, PBC Utrecht, ProBiblio (PSO voor Noord- en Zuid-Holland), Zeeuwse Bibliotheek, Cubiss (v/h PBC Noord-Brabant) en Bibliotheekhuis Limburg.

De relatie tussen deze 10 organisaties en de redacteur is geregeld in een redactiestatuut